

ULOGA PONIZNOSTI U ČINU VJERE

Dr Stjepan DOPPELHAMMER

Crkva je osnovala i Sekretarijat za nevjernike. Ona želi pred modernim čovjekom ukloniti zapreke koje bi ga mogle udaljavati od vjere. Može se navoditi mnogo razloga za nevjeru, no jedan ostaje bitan. Vjera je svakako, konačno, djelo milosti. Ali njoj neprestani put pripravlja jedna krepost koja je teška ljudskoj naravi, a to je poniznost. Obračenic Kenyon L. Reynolds veli: »Ali priznavanje te potpune ovisnosti (od Boga) jest obično pretpostavka za dar milosti vjere«. ¹ Da je poniznost neophodni preduvjet čina vjere, o tom obilno govore sami obraćenici, to proizlazi iz same biti vjere, konačno to nam otkriva težnja osobito mnogih učenjaka da sami sebi stvaraju vlastitu vjeru.

I. SVJEDOCANSTVO OBRAĆENIKA

Od početka našega stoljeća osobito se umnožila obraćenička literatura. Poznata je kolekcija »Convertis du XXe siècle«, koju izdaje o. F. Lelotte i koja obuhvaća već 60 obraćenika. Mi ćemo se koristiti izvornim izvještajima što su ih skupili Bruno Schafer, Sven Stolpe i Gunnar Martin Nielsen. ¹

Obračenici priznaju dvije stvari. Ponajprije, izričito govore kako je teško svladati autonomiju vlastitoga uma i slomiti vlastitu volju u poniznoj molitvi. Sve ide lako dok se promatra kršćanstvo općenito: uzvišenosti njegove nauke, ljepota kršćanskog života, požrtvornost misionara i dr. Ali kad treba reći zadnji *credo*, onda nastaje teška borba za osobnu slobodu, koja je kod nevjerenika naročito naglašena. Zato su to već obično časovi prve milosti, prema riječima Sv. pisma: »Bog se oholima protivni, a poniznima daje svoju milost« (Jak 4, 6).

Najkraće se izrazio japanski general Suganami, obraćenik od 1948: »Najvažnije što sam kod o. Okoshija naučio jest poniznost. Poniznost mi je dala da upoznam Boga. Poniznost mi je dala da razumijem nadnaravne stvari i prihvatim Božje objave«. ²

Generalni direktor Pacific Gasoline Company, Reynolds, obraćenik od 1933. a svećenik benediktanac od 1951, spoznao je da je rimokatolička

1. BRUNO SCHAFFER, *Sie hörten Seine Stimme*, Luzern 1952, sv. II., str. 177 s.

2. SCHAFFER, n. dj., sv. III., str. 224.

Crkva prava Kristova Crkva, ali ga je bunilo to što je u svako doba bilo inteligentnih ljudi koji su to poricali. »Tada mi je nenadano došla na pamet misao duhovne oholosti. Njoj nisam nikada posvećivao mnogo pažnje. Što je zapravo bila duhovna oholost? ... Duhovna oholost mora dakle biti ustručavanje da se poklonimo kad smo se jednom utvrdili u nekom zaključku. Ona mora biti ustručavanje da priznamo da smo možda bili u zabludi. Ona se mora sastojati u tome da mi želimo odlučivati tko je Bog i što su njegove zapovijedi, umjesto da ispitujemo ono što je Bog rekao, bez obzira na to da li nam je ugodno ili nije; u tome da se između svih protuslovnih shvaćanja o Bogu istražuje i izabire, umjesto da se rekne. Ako je Krist Bog, onda vjerujem što je on rekao.«³

Švedski liječnik Karl Söndergaard piše: Vjerojatno sam već od 1927. uvjereni katolik. Što sam konvertirao istom 1930, za to je, između ostaloga, zacijelo kriva činjenica da je uvijek bolno odijeliti se od svoje stare kulturne sredine i unutaršnjeg sklada s rođacima i prijateljima. Ta općenito je iskustvo da skepsa, agnosticizam i ateizam ne dijele nekoga toliko od sredine narodne crkve kao prijelaz na katolicizam ... Što me je najduže zadržavalo: bilo je to napuštanje moga prava na samoodređenje. Strahovao sam pri pomisli da bi neka moć izvan mene samoga imala pravo s obvezatnom snagom prosuđivati moja djela i tražiti od mene određeno vladanje. Tek kad sam se odlučio na samosvladavanje svoje vlastite volje, zbilja se moja konverzija«⁴

Osobito je snažno taj problem proživio antropozof dr Bernhard Martin, obraćenik od 1946. On govori: »Dvije sam se godine bavio time mogu li biti i nauci Crkve bez pridržaja reći da. Pri tom sam stajao pred mnoštvom pitanja koja sâm nisam mogao riješiti. Moj veliki Prijatelj, ako smijem tako kazati, davao mi je za njih primjerene, dostatne svjetlosti. Čitavo se moje biće opiralo svrstavanju u red, poslušnosti prema papi ... Ukoliko mogu vidjeti, u osnovi se radilo o problemu oholosti. Ispunila me oholost; ne duševno, dakle ne u smislu osobne neskromnosti (ta okolnosti moga života nisu uopće dopuštale da se ona pojavi!), nego duhovno, u bitnom raspoloženju, u želji za samoisticanjem, u nekom paktu s Luciferom, od kojega izvire duh: 'bit ćete kao Bog!' ... Njoj se suprotstavila samo volja iz sfere milosti, upravo volja koja je dovela do spoznaje: 'Odreći ću se svog ekstremnog individualizma, uklopit ću se ... A što možda stvarno u meni imade osobitosti i spoznaje snage; ta će mi to svakako time propasti!' I nije mi propalo«⁵

Druga stvar koja nam pokazuje kako je potrebna poniznost u činu vjere jest molitva. Obraćanje zapravo počinje onoga časa kad obraćenik počne moliti. O tome nam obilno govore. Kako je molitva povezana s poniznošću, tumači nam obraćenik Merton: »Postoji neka vrsta oholosti u tvrdnji da se naše molitve ne bi smjele sniziti do moljenja za naše osobne potrebe. U osnovi, to nije ništa drugo nego suptilni način da se sama sebe stavi na isti stupanj s Bogom; da se vladamo kao da nemamo nikakvih potreba, kao da nismo stvorovi i kao da se ne osjećamo zavisni o njemu«. Kad je sam prvi put počeo moliti, kaže da se »odigrao

3. SCHAFER, n. dj., sv. II., str. 183s.

4. SVEN STOLPE, *Warum wir katholisch wurden*, Heidelberg 1958, str. 87.

5. SCHAFER, n. dj., sv. II., str. 300s.

jedan odlučni doživljaj, koji je sličio nekoj kapitulaciji, podvrgavanju, nekom obraćenju.«⁶ Kineski obraćenik iz god 1940, dr Francis Yeh, kaže: »Kod obraćenja odraslih, naročito kod obrazovanih, molitva igra najvažniju ulogu.«⁷

Danac Sven Damsholt bio je završio cjelokopnu pouku o kršćanstvu, a ipak nije još mogao vjerovati. Otac Messerschmidt rekao mu je: »Sad sam vas dotle doveo dokle vas ja mogu dovesti. Zapreke razuma odstranjene su, i on je pristao. Ali vjera je dar koji vam samo Bog može pokloniti. Morate početi za to ponizno moliti«. Damsholt na to priznaje: »A kako je teško moliti! Mislim, to je bio najteži čas moga života kad sam prvi put pao na koljena da se pomolim Bogu, koga sam u jedanaestoj godini bio napustio. Čovjeka se doima kao da govori nekom zidu i osjeća se okružen smijehom, mada je sam u svojoj sobi i mada su vrata brižno zatvorena. Ali ja sam imao živu čežnju da uzvjerujem...«⁸

I Šveđanin Arne Rask, sada benediktinac u Parizu, jednako je iskusio: »Odlučnije od svega proučavanje o Crkvi, premda manje zahvatljivo u svojim učincima, bila je prva molitva za rasvjetljenje i uputstvo, koja se poput pokusnoga balona dizala prema nekom nepoznatom nebu. Pod zaštitom zimške tame usudio sam se, poput drugog Nikodema, ušuljati jednog kasnog poslijepodneva u crkvu, kad sam bio siguran da me nitko neće pri tom zateći. Moje potpuno neiskustvo, da ne kažem neznanje o molitvi držalo me dugo vremena u dubokoj nesigurnosti prema Bogu, dok se On nije lagano razotkrio iz tame i postao jamcem ne samo legitimnosti Katoličke Crkve nego i opstojnosti svemira i mene samoga.«⁹

Dr Otto Iserland, profesor socijalnih nauka, obraćenik od 1935, poslije badnje večeri provedene s japanskim studentima izmolio je u svojoj sobi prvu molitvu, Očenaš, te kaže: »Tada se izvršila moja prva konverzija. Ja sam htio vjerovati i ja sam mogao vjerovati.«¹⁰

2. IZVOR RELIGIJE

Moramo razlikovati pitanje historijskoga podrijetla religije i pitanje njezine bitnosti. Ovo drugo pitanje mnogo je važnije, jer tumači zašto se u povijesti ljudskoga roda uopće pojavljuje religija i zašto je trajni pratilac čovjekova života. U svom poznatom djelu »Les deux sources de la morale et de la religion«, Henri Bergson je priznao da je religija »koegzistentna našoj vrsti.«¹¹ Uzalud su Lubbock, Kreglinger, Nieuwenhuis nabrajali areligiozne narode. U uvodu Buschanove »Illustrierte Völkerkunde« god. 1922, evolucionist Lasch piše: »...Tvrdnja Lubbocka i drugih o areligioznosti različitih primitivnih naroda odavno je spoznata kao fundamentalna zabluda.«¹²

6. THOMAS MERTON, *Der Berg der sieben Stufen*, Zürich 1957, str. 259, 122.

7. SCHAFFER, n. dj., sv. I., 1949, str. 260.

8. GUNNAR MARTIN NIELSEN, *Wir suchten und fanden*, Luzern 1939, str. 211.

9. STOLPE, n. dj., str. 105.

10. SCHAFFER, n. dj., sv. I., str. 36.

11. HENRI BERGSON, n. dj., Paris 1933, str. 187.

12. BUSCHAN, n. dj., Stuttgart 1922, sv. I., str. 36s.

Imajući u vidu općenitost religije u ljudskom rodu, Bergson zaključuje da ona »spada na našu strukturu«. Kardinal König, kao profesor povijesti religija u Salzburgu, ističe: »Religija prati čovjeka od početka njegove povijesti u različitom obliku i načinu. Čovjek je nije izmislio ili proizveo kao nuzprodukt svoga razvoja, nego ona pripada najdubljoj nutрини njegova bića: homo est animal religiosum.«¹³

Poznati etnolog o. Schebesta dao je ovu definiciju religije: »Religija je svjesno, djelotvorno priznanje jedne apsolutne ('svete') stvarnosti od koje se čovjek osjeća egzistencijalno ovisan«. Budući da se religija oslanja na apsolutnu, posljednju realnost koju zovemo Bogom, Schebesta tvrdi da ona »nema ništa manje moći ako je 'nastala' tek danas ili je bila prisutna od postanka ljudskoga roda«. »Kad do danas ne bi bilo nikakve religije i kad bi neki pošten i iskren čovjek sada iznenada osjetio premoćnu opstojnost Božju, on bi odmah utemeljio religiju. I to zato jer nije riječ o obliku religije, koji bi bio vezan uz neko vrijeme i ovisan o nekim nerazumljivim kulturnim slučajnostima, nego se radi o samoj srži. Svako će doba i svaka kultura razvijati svoje vlastite religiozne oblike; ali religija kao takva ne propada s kulturama... Vjernici priznaju da sva njihova narav potječe od Boga, i kad ta narav postane potpuno svjesna sama sebe, a to biva i kod primitivaca, — tada je u njoj sadržana svijest o ovisnosti i stvorenosti, jer to spada na bit čovjeka. Isto tako kao što se u svijesti očituje njegova tjelesnost očituje se i njegova konačna ovisnost, ako se na svijest ne utječe silom.«¹⁴

Religija je dio čovjekove kulture. Čovjek nije, poput životinje, vezan uz prirodu slijepim silama, nego on njome gospodari. Religija je svakako veliki kulturni faktor, ali ona ima i svoje posebno mjesto u cjelokupnoj čovjekovoj kulturi. Dok pojedini dijelovi kulture zahvaćaju samo određena područja čovjekova života i zadovoljavaju pojedine njegove potrebe, dotle religija rješava pitanje cjelokupne čovjekove egzistencije, pitanje njegova pravoga mjesta u svijetu, ili kako se to obično kaže: pitanje smisla života, pitanje koje je Isus tako lijepo izrazio: »Jer što koristi čovjeku ako cijeli svijet dobije, a dušu svoju izgubi?« (Mt 16, 26). To je najveća potreba našega života, kako to priznaju toliki obraćenici, pa i nevjernici.

God. 1886. francuski filozof skeptik Jouffroy piše: »Usudujem se reći da nema čovjeka... komu se bar jednoga dana tijekom njegova života, pod utjecajem neke teške okolnosti, ne bi dogodilo da sebi postavi ovo strašno pitanje, što kao tmuran oblak pritišće glave svih nas, ovo odlučno pitanje: Zašto je čovjek ovdje na zemlji, i koji je smisao uloge koju ovdje igra?«¹⁵ Prvi kineski poslanik kod Sv. Stolice, dr Wu, kao metodist u svojim već zrelim godinama još uvijek ne nalazi mira. On pripovijeda: »U zimi 1937. pao je Sangaj u ruke Japanaca. Iz svoje kuće morao sam pobjeći u jednu drugu... U skrivenoj sobici, gdje sam posve sam boravio, gotovo sam danju i noću razmišljao o tajni života i smrti.«¹⁶ Norveški student prava Vogt, obraćenik od 1947, kaže: »U sred-

13. FRANZ KÖNIG, *Christus und die Religionen der Erde*, Freiburg 1956, sv. I., str. 1 s.

14. PAUL SCHEBESTA, *Ursprung der Religion*, Berlin 1961, str. 41, 170 s.

15. Cit. po A. GAHS, *Znanost i religija*, Zagreb 1952, str. 6.

16. SCHÄFER, n. dj., sv. UL., str. 22.

njoj školi moj je duh povukla za sobom prirodna znanost. Čitao sam sve do čega sam u gradskoj biblioteci mogao doći, a bavio sam se i fizičkim i kemijskim eksperimentima. Često sam duboko u noć proučavao zvjezdano nebo. Čim sam započeo studij na gimnaziji, osjećao sam se — uistinu više od svojih drugova — pritiješnjen pitanjima, po priliци poput ovih: Što je čovjek? Čemu sve zbivanje u svijetu?«.17 Obračenic od 1938, trapist i književnik Thomas Merton u svom životopisu »Brdo sa sedam stepenica« piše: »Suština čovjekova života krije u sebi jedan paradoks. Tek kada to čovjek shvati, naći će njegova duša trajnu sreću. Paradoks se sastoji u tome što ljudska narav po sebi malo ili gotovo ništa ne može pridonijeti rješenju svojih najvažnijih problema. Ako slušamo svoju narav, svoj svjetovni nazor, svoje ćudoredno poimanje, onda bismo morali završiti u paklu«.18

Kako se proživljuju ti paradoksi života, iskreno opisuje spomenuti danski obraćenik Damsholt: »Kao dvadesetčetverogodišnjak služio sam kao poručnik u Fredericiji, na Jütlandu, i nisam sebi uskratio nikojih radosti: ni dozvoljenih ni zabranjenih. Život sam upravo samo jednom cilju: da ga učinim ugodnim. Ali zato su bili potrebni sve noviji, sve pikantniji doživljaji, a uz njih sve pripijala se neka jalova bol. Nisu donosili pravoga veselja, nego su ostavljali sve veću mrzost. Tako bi se to bilo moglo vući mnogo godina, da me neka vrst zdravoga razuma nije potaknula da učinim obračun: nemam ništa protiv toga da ludujem, ali se u ludovanju mora nalaziti neki smisao, a to kod mene nije slučaj. Radosti koje sebi pribavljam nisu dostatne, ja čeznem za nečim višim, a budući da ja za tim čeznem, mora to 'više' i postojati. Što god čovjek u ovom životu poduzima, sve ide za nekim ciljem... I kad se u svim manje važnim događajima u životu tako vladamo, zašto se samo život — najdragocjenije što imamo — provodi besmisleno?«.19

Značajno je da svi ti upitnici konačno vode k Bogu i vjeri. Francuski kemičar i agronom Lindet veli: »Kad sam bio dijete... Što sam otad naučio...? ... Ne mogu dosegnuti posljednji 'zašto?'. I zato mi se neprestano vraćaju riječi mojih roditelja: 'Dobri je Bog to sve stvorio!'... Ne znači ispovijedanje nemoći ako priznamo nadmoćnost Začetnika tih uznemirujućih nepoznanica koje sprečavaju rješenje problema što ih život svaki čas postavlja...«.20 Fizičar Leprince-Ringuet govori u istom smislu, i dodaje: »Čak i kad bismo sa svojom tjeskobom otišli šetati po Mjesecu, naša bi tjeskoba ostala ista«.

Zašto čovjek tako uporno traži smisao svoga života, i zašto mora priznati svoju nemoć pred tim tako važnim problemom? Odgovor nije teško naći kad u poniznosti srca priznamo ono što jesmo: čovjek je ograničeno biće, on nije svoj stvoritelj. »Tko od vas brinući se može život svoj produljiti i za jedan samo lakat«, govori Isus (Mt 6, 27). Zar smo mogli mi odlučiti kada ćemo se pojaviti na ovom svijetu, kako ćemo izgledati, kakve ćemo duševne sposobnosti posjedovati? A onda, jesmo li potpuni gospodari svoje egzistencije? Možemo li izbjeći sva zla

17. SCHAFER, n. dj., sv. III., str. 102.

18. MERTON, n. dj., str. 177.

19. NIELSEN, n. dj., str. 205.

20. Cit. po A. GAHS, n. dj., str. 14.

koja nju ugrožavaju? Možemo li u biti promijeniti tok prirode u kojoj živimo? Možemo li proizvesti i samo jedan gram nove materije? U nizu ovih pitanja najviše zapanjuje što smo ih sposobni uopće postavljati. Jer to znači izdići se iznad pojavnog svijeta i kritički ga promatrati. Spada li i ta naša moć u okvire vidljive stvarnosti? Zar zbilja ima pravo Sartre kad kaže »da problem nije problem njegove (Božje) egzistencije; potrebno je da čovjek opet sam sebe nađe i da se uvjeri da ga ništa ne može od njega samoga spasiti«. ²¹ Pa kad po receptu Sartreovu čovjek sam sebe nađe, evo što će naći!

Filozof po struci, o. August Brunner, u svojoj knjizi »Die Religion«, s podnaslovom »Filozofsko istraživanje na historijskoj podlozi«, jedno poglavlje posvetio je pitanju podrijetla religije, i to s obzirom na njezinu bitnost. Evo nekoliko njegovih konstatacija: »On (čovjek) kao osoba jest samoposjedovanje i sloboda. Ali on je to tako da se u tom unaprijed nalazi, i zato su mu također postavljene granice, koje ne zavise od njega. Njegova osobnost jest temelj svega posjedovanja, ali tako da taj posjednik sâm nije potpuno u svom posjedu... Ona uvijek ostaje jedno, i to jedno jest istovremeno sve, opstojnost stvarnosti, a među njima prije svega samoga čovjeka. Pretpostavivši jednom da postoje ljudi i stvari, da sâm postojim, dade se mnogo toga protumačiti i mnogo toga učiniti. Ali da ja postojim, da ljudi postoje, da svijet postoji, pred tim čovjek stoji kao pred prostom činjenicom. Ne samo da ništa ne dokazuje nužnost takve egzistencije, — u svom nedovoljnom utemeljenju čovjek, naprotiv, osjeća da egzistencija u sebi ne nosi takvu nužnost, da bi ona mogla i ne biti, i da to postojanje ili nepostojanje ne ovisi o njemu...«. Zato Brunner zaključuje: »Nije on (čovjek) pravi uzročnik svoje religije. nego je ona već odgovor na prvi korak koji je božansko učinilo prema njemu«. ²²

Tu je odgovor i na sve one naše upitnike. Brunner kaže: »Sad je također razumljivo da se religiozno doživljavanje prvenstveno upaljuje tamo gdje egzistencija kao takva dolazi neposredno u pitanje i gdje čovjek opaža da se odlučuje njegovom sudbinom. Gotovo su svagdje dolazak jednog čovjeka u život i njegov odlazak sa zemlje, rođenje i smrt, okruženi religioznom posvetom... Bez izvršenja tih obreda čovjek zapravo ne bi bio čovjek, nedostajalo bi mu ono posljednje i najvažnije«. ²³

Tu je isto tako odgovor na pitanje svega čovjekova zla. »Nekad se pak događa da mu nenadano na nekom pojedinačnom, možda nevažnom događaju zaszvijetli spoznaja koju je on prigušeno u sebi uvijek osjećao: da pogrešnost, naime, ne leži u ovome ili onome, i da manjkavost nije privremena a da bi jednog dana iščezla... Prijeteće leži u samoj egzistenciji. Ona nije posljednji pratemelj u kojem bi sve ostalo imalo čvrstu podlogu. Ona je pretposljednji temelj koji tjeskobno vapi za jednim čvrstim uporištem, i zato se baca na unutarnjovjvetske bitke... O tom temelju (izvan sebe) osjeća se čovjek ovisnim, ali tako da mu se taj osjećaj pojavi u stanovito vrijeme prilikome neke prijetnje od strane

21. JFAN-PAUL SARTRE, *Egzistencijalizam je humanizam*, Sarajevo 1964, str. 43s.

22. AUGUST BRUNNER, *Die Religion*, Freiburg 1956, str. 25s, 33, 28.

23. BRUNNER, n. dj., str 36s, 40.

svijeta... Još jače dolazi do izražaja iskustvo da egzistencija ne leži pravo u svijesti grijeha i straha pred srdžbom bogova koja se nad njim raspaljuje. Čovjek znade da nije gospodar svoga djelovanja i propusta, što bi on morao biti kad bi se osjećao dovoljnim razlogom vlastitog opstanka...²⁴

Konačno Brunner ukazuje gdje je temelj objektivnosti ovih njegovih izlaganja odnosno same religije. On veli: »U tom neutaživom nadi-lazanju (vidljive stvarnosti) htjelo se vidjeti dokaz za ništetnost i ne-istinitost religije. Ona ne bi bila ništa drugo nego projekcija čovjekove težnje u prazni prostor, proizvod njegove željama mučene fantazije. Čovjek bi napučio likovima svojih nemoćnih želja taj prostor nestvarnosti i zavarao bi tako sebe u svojoj sadašnjoj bijedi. Premda u pojedini-
nostima može u tom prosuđivanju biti i istine, ono ostaje pretposljednje tumačenje. Ono propušta da postavi najvažnije pitanje: kako bi čovjek došao do jedne tako besmislene samoobmane i zašto ne bi nikada mogao od nje odustati, pa ni tada kad zna da je prozreo zabludu kao takvu... Životinja svoj svijet ne nastanjuje umišljenim strašilima, niti teži za nevidljivim i neshvatljivim. Zato živi sigurno, kao u snu, u svom sa svih strana zatvorenom životnom području i trpi manje nego čovjek. Dakako, zato joj ostaju i uskraćeni veselje i sreća. Prekoračivanje svega vidljivoga, koje se najneposrednije očituje u religiji, upućuje dakle u područje duhovnoga bitka, u kojem ima svoje podrijetlo sva kultura i koje je stoga jednako stvarno kao i vidljivo.«²⁵

Religija, dakle, zadire u bit razumne, duhovne ljudske naravi. To ističe i papa Ivan XXIII u svojoj enciklici »Mater et Magistra« od 15. V 1961. Kad se, naime, govori o sredstvima za humanije odnose u svijetu, onda se u enciklici kaže: »K tome treba pribrojiti i onaj duboki i nepobjedivi osjećaj vjere kod ljudi, nalazili se oni gdje mu drago, osjećaj koji nikad nijedna sila ne može istrijebiti niti lukavost ugušiti. U današnje je vrijeme prošireno jedno posve krivo mišljenje, po kojemu religiozni osjećaj, koji je čovjeku utisnut u narav, treba smatrati plodom samoprijevarne i uobražavanja; i stoga da ga treba potpuno iskorijeniti iz duše, jer da se potpuno protivi duhu našeg vremena i naprednoj civilizaciji. Naprotiv, upravo nas ta duboka ljudska predanost vjere uvjerava da je čovjeka zaista stvorio Bog i da njemu nepovratno teži, kao što čitamo kod Augustina: 'Za sebe si nas stvorio, Bože, i nemirno je naše srce dok ne počine u tebi' (213, 214).« No da čovjek prizna tu svoju ovisnost o Bogu, treba mnogo iskrene poniznosti.

3. RELIGIJA PRIRODOZNAJSTVENJAKA

Mnogi uvaženi predstavnici prirodnih znanosti nemaju nikakve teškoće, kako kaže biolog Charles Nicolle, »da se poklone pred Učiteljem«, pa prakticiraju svoju vjeru ili se k njoj vraćaju. Evo što kaže biolog Lecomte du Noüy: »... Trebali bismo uzeti u obzir sud većine velikih ljudi, graditelja naše znanosti i naše filozofije koji su bili vjer-

24. BRUNNER, n. dj., str 38s, 41.

25. BRUNNER, n. dj., str. 25.

nici. Nama se čini da prelazi granice paradoksa taština nekog znanstvenjaka koji, premda nije siguran da će ostaviti i namanji trag u povijesti znanosti, odlučuje da su jedan Newton, Faraday, jedan Maxwell, Ampère ili jedan Pasteur bili od njega intelektualno niži. Moglo bi se prigovoriti da se znanost razvijala i da ovi ljudi nisu imali one temeljne pojmove koje mi sada posjedujemo. U ime odgovora na to neka mi bude dozvoljeno podsjetiti da su naši najveći moderni učenjaci koji posjeduju vjeru brojni, i da je prvi dio ove knjige u cjelini posvećen dokazivanju da spoznajete stečene posljednjih 40 godina, umjesto da pojačaju materijalističko gledište, učinile su ga znanstveno neodrživim. Veliki astronom i matematičar Eddington, kao i velik broj istaknutih biologa čitavog svijeta, posljednjih su 20 godina pridonijeli toj tezi priloge koji se ne mogu prezreti.²⁶

No značajna je činjenica da mnogi prirodnoznanstvenjaci žele na svoj način shvatiti Boga i odrediti pojam religije. Albert Einstein jednoj je skupini svojih članak dao naslov »Moja slika svijeta«. Prema jednom drugom izvoru, Einsteinova vjeroispovijest glasila bi ovako: »Moja religija sastoji u poniznom poklonstvu pred jednim beskonačnim duhovnim bićem više naravi, koje samoga sebe objavljuje u najmanjim pojedinostima koje mi s našim slabim i nedovoljnim osjetilima možemo zamijeniti. Sadržaj moje predodžbe o Bogu čini to duboko, čuvstveno uvjerenje u opstojnost jedne više misaone snage koja se očituje u neistraživom svemiru.«²⁷

U svojoj autobiografiji Robert A. Millikan, pionir u atomskoj fizici i nobelovac, govori i o religiji. On mnogo cijeni religiju i nju pored znanosti ubraja među »dva vrhovna elementa u ljudskom razvoju«, kako nosi naslov posljednje poglavlje njegove knjige. No, i on ima svoje shvaćanje o religiji. »Nadalje«, kaže on, »ta vrsta altruističkog idealizma sigurno je prava bit Isusova učenja. S mojega gledišta, taj stav je bit religije. I ne samo s mojega gledišta, jer Alfred N. Whitehead, nesumnjivo najistaknutiji i najprodorniji od filozofa naše generacije, definira religiju s ove četiri riječi: 'Religija je svjetska lojalnost'. To nužno uključuje vjeru u opstojnost jednog posljednjeg Dobra (Einstein to zove 'Inteligencija očitovana u prirodi'), za koje je vrijedno živjeti ili umrijeti...«²⁸

Kad je tako odredio pojam religije, Millikan postavlja pitanje: »Da li je Bog dio religije?«. Njegov odgovor glasi: »Ne mogu vidjeti kako može postojati neki smisao dužnosti ili neki razlog za altruističko vladanje koji bi bili sasvim odijeljeni od uvjerenja da je moralno vladanje ili ono što zovemo dobrotom na ovaj ili onaj način vrijedno; da postoji Nešto u svemiru što daje egzistenciji značenje i smisao, ili vrijednost — ako to želite tako nazvati; a takav smisao vrijednosti ne može ni eventualno biti sadržan u samim grumenima mrtve tvari, koji djeluju jedan na drugi prema čisto mehaničkim zakonima.

To mi izgleda tako očito i živo, da svaki čovjek koji je dovoljno

26. LECOMTE DU NOUY, *L'homme et sa destinée*, Paris 1948, str. 193.

27. Cit. po H. MESCHKOWSKI, *Das Christentum im Jahrhundert der Naturwissenschaft*, München 1961, str. 92.

28. The autobiography of ROBERT A. MILLIKAN, New York 1950, str. 281s.

duševno zreo da upozna svoju vlastitu nesposobnost, da shvati problem egzistencije, da razumije odakle je sam došao i kamo ide, — mora u istinskom priznanju toga neznanja i ograničenosti upoznati opstojnost Nečega, Sile, Błca, u kome i radi koga on sam živi i miče se i ima svoj bitak'.

Tu Silu, to Nešto, tu Egzistenciju mi nazivamo Bogom. Isus je rekao: 'Bog je Duh'. Drugi su Boga nazivali Dušom svemira. Newtonu je, prema njegovu životopiscu, Bog imanentan (prisutan svugdje) u prirodi.«²⁹

Za tu samosvijest nekih učenjaka koji sami sebi stvaraju svoju vjeru lijepo kaže biolog Meierhofer u svojoj knjizi »Vom Wunder des Lebens«, god. 1937:« Većinom je to samo nepriznat krivi stid ako za prazni život tražimo nova imena (duša svijeta, razum svijeta, aktivnost, životna snaga, kozmička inteligencija, duševna sila prirode i dr.), umjesto da se slobodno i bez ljudskoga straha, kao naši predci, poklonimo pred svemogućnošću Boga, gospodara svjetova. Ta imena su prazan zvuk, a na koncu konca svi mi mislimo na isto. Sigurno, naime, nema ni jednog jedinog čovjeka koji u najdubljem temelju srca ne vjeruje u najvišu Moć, u Boga, makar on ne znam kako tjeskobno nastoji da tu Božju iskru sakrije pod zasipima i talozima, pod hinjenom ravnodušnošću ili pod superiornim smiješkom...«³⁰

Astronom i fizičar Joseph Meurers završava svoju knjigu »Die Frage nach Gott und die Naturwissenschaft« (München 1962) s poglavljem »Das Beten« (»Moljenje«) i kaže da je »moljenje danas i pred znanostu, a naročito pred prirodnom znanostu, legitimno.«³¹ Kako je on došao do toga zaključka? Ponajprije konstatira »da pitanje o Bogu stoji u nekom dvojstvu personalnosti i intelektualnosti«, pa kaže: »Pri tome personalnost treba izraziti da je pitanje o Bogu sastavni dio strukture ljudske osobe, jednako kao mišljenje, osjećanje, htijenje. Kao što jastvo tu djelatnost osobe ne može odstraniti i mimoći, kad bi i htjelo, isto tako ne može ni pitanje o Bogu. Ono je latentno uvijek tu.«³² Budući pak da u pitanju o Bogu njegov personalni pol ima mnogo veći utjecaj od intelektualnoga, onda zbivanje u dubinama jastva izmiče zahvatu znanosti. Tako autonomiju čovjekova jastva očito pokazuje baš golemi napredak moderne znanosti.

Meurers to osvjetljuje s nekoliko primjera. Evo prvoga iz astronomije: »Moderna je tehnika, kaže Meurers, omogućila prirodnoj znanosti da daje takve izjave o stvarnosti koje sve dosadašnje stavljaju u sjenu... Da navedemo nekoliko primjera iz astronomije. Ona može reći od koliko se atoma sastoji jedna zvijezda (ima ih 10^{37}). Budući da sve zvijezde imaju približno istu masu i budući da se zna da naša Mliječna staza broji 200 milijardi zvijezda (redna je veličina 10^{11}), ona dakle sadrži 10^{68} atoma. Prema procjeni, u prostoru s promjerom od 2 milijarde godina svjetlosti nalazi se otprilike 100 milijuna sistema Mliječnih

29. MILLIKAN, n. dj., str. 287s.

30. Cit. po A. GAHS, n. dj., str. 47.

31. MEURERS, n. dj., str. 283.

32. MEURERS, n. dj., str. 50.

staza, prema tome broj atoma u tom području iznosi 10^{76} . Zamislimo li da ti atomi nisu skupljeni u zvijezde, a ove da nisu združene u sisteme Mliječnih staza, nego posve ravnomjerno razdijeljene u prostoru, tada na kubični centimetar, dakle na obujam jedne igraće kocke, ne bi došao niti 1 atom! Predstavimo sebi zemaljsku kuglu s njezinim promjerom od 13000 km praznom, a u njezinom središtu jednu igraću kocku vode koja neka se isparava, i sačekajmo dok se vodena para ravnomjerno ne razdijeli u prazno zamišljenoj kugli. Tada bismo dobili prosječnu gustoću materije u svemiru: tu materije gotovo i nema, ona predstavlja u svemirskim daljinama jedan posve tanki veo koji je ispređen od zvijezda. Svemir predstavlja granični slučaj jednog prostora koji, s obzirom na materiju, tek što nije prazan. To je rezultat 'egzaktne' znanosti izražen u stvarnim brojevima. Ali, da li je to sve?..³³

Na te činjenice iz astronomije Meurers nadovezuje: »Ma kako duboka bila ta saznanja, položaj čovjeka unutar struktura stvarnosti ni pošto nije jače osvijetljen no što je prije bio; o njemu nije ni najmanje rečeno. On stoji pred tim prostorom, koji je tako prazan od onoga što je dosad držao Najvažnijim, što mu je prisno i pristupačno: prazan materijom. Kakav je njegov položaj u tom praznom svemiru? Nije sada riječ o tom koji će odgovor biti na to, ili hoće li ga uopće biti, već samo o tom da su takva pitanja tu, da se nameću. Ako se misaoni intelekt ne gubi sav u radu, pa bio to i znanstveni rad, od onih silnih spoznaja on se obraća samome sebi i pita se što ti rezultati, konačno, sada za njega znače — i ne nalazi odgovor u tome samome; jer tu o njemu nije ništa rečeno. Stvarnost je tako dubok bezdan da samome čovjeku ne daje mjesta, i ne može se vidjeti gdje mu je mjesto. To je ono što prije nazvasmo 'biti ponovo upućen na samoga sebe'. Jastvo je iskopčano iz struktura stvarnosti, ali ga one potiču na to da se nakon postignutih dubljih uvida o toj stvarnosti ponovo zapita o samome sebi... Što se više misaonom jastvu na putu znanosti otkrivaju strukture stvarnosti, to pri tom manje saznaje o samome sebi«. Zanimljivo je da Meurers tvrdi: »A jastvo nalazi svoj najjači izražaj u činu moljenja«. ³⁴

Veliku važnost molitve ističe i Carrel u svojoj raspravi o molitvi iz god. 1944: »Kad je molitva stalna i zaista žarka, njen utjecaj postaje vrlo jasan... Ona se sastoji u nekoj vrsti duhovnog i organskog preobražaja. Taj se preobražaj zbiva progresivnim načinom. Čovjek bi rekao da se u dubinama savjesti zapali neki plamen. On sebe ugleda onakvim kakav jest. Otkrije svoju sebičnost, svoju požudu, svoje zablude u sudovima, svoju oholost. Prisili se na izvršavanje čudoredne dužnosti. Pokušava steći *intelektualnu poniznost*. Tako se pred njim otvori kraljevstvo milosti...³⁵

Evo sigurnog puta do vjere, i to puta na koji je ukazao jedan liječnik — biolog.

33. MEURERS, n. dj., str. 253s.

34. MEURERS, n. dj., str 283.

35. ALEXIS CARREL, *Molitva-Meditacije*, Zadar 1961, str. 17

SUMMARIUM

Ad praeparandum actum fidei humilitas magnum momentum habet. Conversi hujus saeculi ad fidem catholicam hoc expresse exprimunt atque necessitatem orationis inculcant. Ipsa essentia religionis humilitatem intellectus et voluntatis requirit, quia homo suam a Deo dependentiam conoscere et agnoscere debet. De hac re loquitur etiam encyclica »Mater et Magistra«. Eruditi in scientiis naturalibus saepe suam volunt astruere religionem. Secundum Carrel optimum remedium ad humilitatem acquirendam est oratio.